

מוקצה וצידה בחיות מחמד בשבת

ראשי פרקים

- א. האם בעל חיים הראוי למשחק הוא מוקצה בשבת?
- ב. האם מותר לטלטל בעל חיים בשבת לצורך גופו ומקומו?
- ג. גזירת חכמים שלא להשתמש בבעלי חיים, גם לצורך שעשוע האדם
- ד. הדעה המרכזית סוברת שחיית מחמד היא מוקצה בשבת
- ה. הדעות הסוברות שחיית מחמד אינה מוקצה בשבת
 1. דעת הרב חיים נאה
 2. דעת הרב משה פיינשטיין
 3. דעת הרב שלמה זלמן אוירבך
- ו. מצבי היתר לדעות שחיית מחמד היא מוקצה
 1. נגיעה ללא הזזה
 2. הזזה שיער ופרווה של בעלי חיים
 3. צער בעלי חיים אם לא יחזיק את חיית המחמד
- ז. איסור צידה בתפיסת חיית מחמד
- ח. סיכום

כל מי שבבעלותו חיית מחמד נדרש לשאלת הטיפול בהם בשבת וביום טוב.¹ האם מותר לגעת בחיית מחמד בשבת? האם מותר להזיז אותה ממקומה? האם מותר לתפוס אותה אם היא בורחת? שאלות אלו נידונו מעט מאוד בפוסקים, משום שגידול חיות מחמד לא היה שכיח בקהילותיהם. מאמר זה בא לנסות לתת תשובות לשאלות אלו.² הערה: כל מקום שכתוב 'שבת' הוא הדין ליום טוב.

א. האם בעל חיים הראוי למשחק הוא מוקצה בשבת?

מדברי הגמרא במסכת שבת (קכח, ב) נראה שאסור להרים ולהזיז בידיים בעלי חיים, לכן התירו שם רק לדדות בעלי חיים או לדחותם אך לא להרימם בידיים. וכן מבואר בדברי הר"ן (על הרי"ף שבת נא, ב; יובא לקמן). יתר על כן, לדעת התוספות (ביצה ב, א ד"ה דילמא) מוקצה של בעלי חיים חמור יותר "ומוקצה ביותר". הרמב"ם (שבת כה, כה-כו) והשו"ע (או"ח שח, לט-מ) פסקו שבעלי חיים מוגדרים כמוקצה שחכמים אסרו לטלטלו (=להזיזו) בשבת. איסור מוקצה בבעלי חיים נוהג גם ביום טוב (שו"ע או"ח תצה, ד; תצז, ב).

1. עיי' תחומין כז במאמרו של הרב אלחנן פרינץ "גידול חיות מחמד טמאות" עמ' 392 שהעיר על הצורך בלימוד הלכות שבת ויום טוב הנוגעות לחיות מחמד. מאמר זה בא לנסות להשלים מעט את מילוי צורך זה.
2. תודות לרב יעקב פרנצוס ולרב אסף בדנרש שהערותיהם המחכימות שוקעו במאמר זה.

האם בעל חיים שניתן להשתמש בו למשחק לא יהיה מוקצה? הגמרא במסכת שבת (מה, ב) מנסה להסביר מדוע גם רבי שמעון יסכים ש"קנינה של תרנגולת" הוא מוקצה (למרות שלכאורה הוא כלי) "הכא במאי עסקינן - דאית ביה אפרוח מת". ויש לשאול מדוע נקטו דווקא אפרוח "מת"? בתוספות (שם, ד"ה הכא במאי עסקינן) ענו על כך: "פירש הר"ר יוסף דלא נקט אפרוח חי משום דחי חזי לשתק בו תינוק כשבוכה" - אם כן לרבנו יוסף שבתוספות, בעל חיים חי אינו מוקצה אם ראוי להשתמש בו להשתקת תינוק. אם כן, קל וחומר שבעל חיים שמיועד למשחק אינו מוקצה.

אולם תוספות שם חלקו על כך וכתבו שבעל חיים הם מוקצה, גם אם אפשר להשתמש בהם להשתקת תינוק וכדומה, כמבואר בגמרא שבת (מג, א) שאסור לטלטל את הסל בעוד האפרוחים עליו:

כופין את הסל לפני האפרוחין שיעלו וירדו! - קסבר: מותר לטלטלו. - והתניא: אסור לטלטלו! - בעודן עליו.

אם כן, לדעת התוספות שאסור לטלטל גם אפרוח חי, מדוע נקטה הגמרא (מה, ב) דווקא אפרוח מת? הסבירו בתוספות-ישנים (שבת מה, ב אות ג) ובחידושי הר"ן (שבת מה, ב ד"ה קנינה): שאפרוח חי "אפשר להפריחו" ואז לטלטל, ולכן נקטה הגמרא דווקא אפרוח מת.

דעה דומה לדעת רבנו יוסף הובאה בריטב"א (שבת מה, ב ד"ה הא דקאמר) בשם רש"י (ואינו ברש"י שלפנינו), והסביר הריטב"א שלדעה המתירה, יש להעמיד את הגמרא של "כופין את הסל לפני האפרוחים" - באפרוחים גדולים שאינם ראויים למשחק התינוק. מכל מקום, גם הריטב"א דחה את הדעה המקילה והסביר כעין דברי התוספות-ישנים.

וכן במרדכי (שבת רמז שטו-שטז) הביא בשם רבינו שמשון דעה דומה לדעת רבנו יוסף ודחה אותה. וכן בהגהות-אשרי (שבת ג, כא הגהה ג) הביא דעה המתירה ואת ר"י שחולק עליה, ומקשה מהלכה פשוטה שלא התירו לטלטל עצים ואבנים יפים, למרות שייתכן שהתינוק ימצא בהם עניין: "ואין נראה לר"י דא"כ כל אבנים ועצים יפים יהא מותרים לטלטל מהאי טעמא וכן קשיא קושיות טובא ואסור".

ופסקו בפסקי-התוספות (שבת קפח): "אסור לטלטל אפרוח חי". וכן פסק הרמב"ם (שבת כה, כה-כו) והשו"ע (או"ח שח, לט-מ), שאסור לטלטל בעלי חיים ובכללם אפרוחים. וכן פסק במפורש שולחן-ערוך-הרב (או"ח שח, עח) "אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים ואפילו עוף שראוי לצחק בו תינוק כשבוכה אסור לטלטלו". וכן פסק במפורש בבן-איש-חי (שנה שניה, ויגש, ז): "ולכן אפילו עוף שראוי לצחק בו התינוק כשבוכה אסור לטלטלו".

נמצא שלמרות שמצאנו כמה ראשונים שהקלו בטלטול בעל חיים משום שראוי לשתק בו את התינוק (או לשחק בו התינוק), דעתם לא התקבלה על גדולי הפוסקים, ולהלכה אסור לטלטל גם בעל חיים כזה. אם כן, גם בעל חיים הראוי למשחק הוא מוקצה בשבת.

ב. האם מותר לטלטל בעל חיים בשבת לצורך גופו ומקומו?

כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו אך לא לצורך עצמו. לדוגמה: מותר להשתמש בפטיש כדי לפצח אגוזים ("לצורך גופו"). כמו-כן, מותר להזיז את צריך להשתמש במקום בו הוא מונח ("לצורך מקומו"). אך אסור להזיז את הפטיש (בידיים) כדי שלא ייגנב ("לצורך עצמו") (שבת קכד, א; רמב"ם שבת כה, א-ח; שו"ע או"ח שח, א-ה). האם מותר לטלטל בעל חיים לצורך גופו או מקומו - ואם כן יהיה מותר לשחק איתו בשבת?

רבי יעקב חגיז בשו"ת הלכות-קטנות (א,מה) נשאל "אם מותר לטלטל בהמה חיה ועוף לתינוק לשחק בו בשבת" והביא ממרחק לחמו להוכיח להיתר מכך שנראה מהתוספות (בבא מציעא מו, ב ד"ה ופירי) ששור נקרא כלי לעניין קניין. מהמשך דבריו נראה שכוונתו שכיוון שנחשב כלי, מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ויהיה מותר לתת אותו לקטן לשחק בו, כיוון שנחשב לצורך גופו.

יש להעיר, שפסיקתו של מהר"י חגיז שונה מהותית מהפסיקות המקילות שהובאו לעיל. בעוד הפסיקות הקודמות ניסו לטעון שבעלי חיים אינם מוקצה כיוון שראויים לשימוש לצורך ילד קטן, הרי מהר"י חגיז פוסק שלמרות שבעלי חיים הם כן מוקצה, מותר להשתמש בהם לצורך קטן, כדין שימוש במוקצה לצורך גופו ומקומו.³ לפי פסיקתו, לא יהיה ניתן לטלטל בעל חיים לצורך בעל החיים עצמו, וכך הוא הסביר את הגמרא במסכת שבת (קכח, ב), שמתירה רק לדדות או לדחות בעלי חיים ולא להרים אותם.⁴

מכל מקום, פוסקים אחרים חלקו על דבריו של שו"ת הלכות-קטנות. כבר בתשובת הרא"ש (שהובאה במהר"ח אור-זרוע פב, ע"י לקמן), מבואר שלדעתו בעלי חיים אינם נחשבים כלי לעניין שבת, ודינם כאבנים שבחצר. גם חתנו ותלמידו של מהר"י חגיז - מהר"ם בן חביב (הובאו דבריו בברכי-יוסף או"ח שח, ד), כתב שאסור לטלטל בעלי חיים כיוון שאינם נחשבים כלי. גם בשו"ת חקרי-לב (או"ח נט) הקשה על שו"ת הלכות-קטנות, שאין ראיה משור שגם בעלי חיים שאינם ראויים למלאכה נחשבים 'כלי', (כמו שדן באריכות בבית-יוסף חו"מ קצה). ועוד, שאין להביא ראיה מהגדרת 'כלי' לגבי קניינים להגדרת 'כלי' לגבי מוקצה בשבת. וכן בבן-איש-חי (שנה שניה, ויגש, ז) פסק: "אסור לטלטל בהמה חיה ועוף אפילו לצורך גופן או מקומן".

ג. גזירת חכמים שלא להשתמש בבעלי חיים, גם לצורך שעשוע האדם

מהסוגיא במסכת שבת (קנד, ב) נראה שיש גזירת חכמים לאסור שימוש בבעלי חיים גם לצורך שעשוע האדם, לכאורה אפילו אם אינו מזיז אותם:
אביי אשכחיה ליה לרבה דקא משפשף ליה לבריה אגבא דחמרא. אמר ליה: קא משתמש מר בבעלי חיים! [ופירש רש"י: דמשפשף לבריה אגבא דחמרא - בשבת לשעשע התינוק. קא משתמש מר בבעלי חיים - ותנן (ביצה לו, ב): לא רוכבין על גבי בהמה, והוא הדין לכל תשמיש]

רבה שפשף את בנו על גב החמור לשם שעשוע התינוק, ואביי אמר לו שהדבר אסור משום איסור 'משתמש בבעלי חיים'. גמרא זו נפסקה ברי"ף (שבת סז, א), ברא"ש (שבת כד, א), וברמב"ם (שבת כא, ט). אף שלא הוזכר בראשונים אלו עניין שעשוע התינוק (כמו ברש"י) מכל מקום עולה מדבריהם שאין להשתפשף ולהיסמך על בעלי חיים בשבת.

כן פסקו גם השו"ע והרמ"א (או"ח שה, יח):

3. על פי הערה זו אולי נבין יותר את דברי הפחד-יצחק (שהובא לקמן) שאחרי שכתב שאפילו בעלי חיים שמיועדים לשעשוע האדם הם מוקצה, הביא בסמוך את דברי הלכות קטנות שניתן לטלטל בעל חיים לתת לתינוק לשחק בו. כוונתו היא שאמנם גם חיית מחמד היא מוקצה, אבל ניתן להשתמש בבעלי חיים לצורך גופם, לצורך משחק של ילד קטן. (אלא שדברי הפחד-יצחק עדיין קשים, שהרי כתב שם שיש גזירת חכמים שלא להשתמש בבעלי חיים, אם כן איך התיר לטלטל לצורך גופו).

4. וע"י שו"ת באהלה-של-תורה (ה, כה עמ' 207-208) שנראה שהרב יעקב אריאל הבין שהלכות-קטנות מדבר על בעל חיים העומד לשעשוע וסובר שאינו מוקצה כלל, אבל לענ"ד נראה שמדובר על כל בעל חיים (וכמו שהביא הרב אריאל בעצמו פוסקים שהבינו כך בדעת הלכות-קטנות), ומכל מקום מוכח מדברי הלכות-קטנות שבעל חיים זה דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, ולכן מתיר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו וכמו שכתבנו.

אין רוכבין על גבי בהמה ולא נתלים עליה, ואפילו בצדה אסור להשתמש; אבל צדי צדדין, כגון שדבר אחד מונח על צדה והוא משתמש בו, מותר.

והמגן-אברהם (שה"ש"ק י) הביא להלכה את הגמרא שהזכרנו: אסור לשמש בבעלי חיים דאסרו חכמים אפילו במקום דליכא למיחש שיחתוך זמורה כדאיתא פרק כד דשבת דאפילו לשפשף תינוק בצדה אסור, ועוד דשמא יחתוך זמורה להנהיגה. אבל בתוספות כתבו דכולה חזא גזירה דאסרו להשתמש בבעלי חיים גזירה שמא יחתוך זמורה.

והסביר המשנה-ברורה (שה"ש"ק סב): ולא נתלים עליה - דכל שמוש בבעלי חיים כללו בכלל רכיבה ואסרו אפילו במקום דליכא למיחש שמא יחתוך זמורה כגון במדבר דליכא זמורה, או לשפשף את התינוק על גב הבהמה כדי לשעשע אותו גם כן אסור דלא פלוג רבנן במילתייהו.

הרי שהמשנה-ברורה פסק במפורש שגם לגעת בבהמה כדי לשעשע את התינוק - אסור. ובאופן פשוט מדובר גם בבעל חיים שקבוע אצל האדם, ולכאורה אסור אפילו להשתמש בבעל החיים גם אם אינו מזיזו, שהרי אין איסור זה משום טלטול מוקצה, אלא משום עצם השימוש, וכפשטות הגמרא, וכמו לגבי האיסור להשתמש בעצים בשבת (עירובין ק, א; שו"ע או"ח שלו, א-ב). ואכן, בהמשך הסוגיא (שבת קנד, ב) הגמרא משווה בין איסור שימוש בבעלי חיים ואיסור שימוש באילן לעניין הגדרת 'צדדים'. גם הרמב"ם הצמיד שני דינים אלו, וכתב בהלי שבת (כא, ח) את האיסור להשתמש באילן, ובהלכה הבאה שאסור להשתמש בבעלי חיים.⁵

איסור השימוש בבעלי חיים נוהג גם ביום טוב (משנה ביצה לו, ב; שו"ע תקכד, א)

ד. הדעה המרכזית סוברת שחיית מחמד היא מוקצה בשבת

היה מקום לומר, שכל הנאמר לעיל לא מתייחס לבעל חיים שכל מטרתו הוא להיות מיוחד לשעשוע האדם. ואכן, בשו"ת מהר"ח אור-זרוע (סי' פא) כתב להתיר לטלטל ציפורי שיר, משום שכיוון שמיועדים לכך שבני אדם ייהנו מקולם - "כיון שבני אדם נהנים בקולם לאו מוקצים נינהו".

אולם לאחר מכן (סי' פב) הביא שהרא"ש חולק על כך ואוסר לטלטל ציפורי שיר, משום איסור מוקצה ומשום שחכמים לא חילקו בין בעלי חיים לעניין איסור שימוש בבעלי חיים:

ועל העופות לא מלאני לבי להתיר דאין ללמוד היתר שמוש בעלי חיים מהיתר כלים. דאף כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר. אבל צורות שבחצר אפילו צריך מהם צורך גדול אסור לטלטל משום דאין תורת כלי עליהם הכי נמי בבעלי חיים. ויש לאסור יותר בבעלי חיים דאין משתמשין בבעלי חיים ולא פלוג רבנן בבעלי חיים. אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

הרי שהרא"ש אוסר במפורש לטלטל בעלי חיים שנועדו לשימוש האדם, ציפורי שיר בכלוב (כמבואר בתשובה הקודמת), ואינו סובר שבעל חיים שייחדו אותו לנוי אינו מוקצה. הוא מחלק בין כלי לדבר שאינו כלי כגון: אבנים ובעלי חיים, ומוסיף שייטכן שגם בבעלי חיים ביתיים לשעשוע האדם קיימת גזירת חכמים שלא להשתמש בבעלי חיים (שבת קנד, ב). הוספה זו מסבירה גם מדוע לא מועיל ייחוד בבעלי חיים למרות שמועיל

5. וכן משמע מרש"י חגיגה (טז, ב) ד"ה שמע מינה שיש לדמות איסור שימוש באילן ואיסור שימוש בבעלי חיים, וכן מבית-הבחיירה למאירי (שבת קנד, ב ד"ה כל שאנו), וכן הוכיח ביאור-הלכה (שלו ד"ה ומותר).

ייחוד בעפר או באבנים לשימוש האדם,⁶ משום שבבעלי חיים יש גזירה מיוחדת. יש להדגיש שהרא"ש מתייחס לבעלי חיים שאינם ראויים לרכיבה (ציפורי שיר), למרות שהיה מקום לומר שהגזירה לא להשתמש בבעלי חיים קיימת רק בבעלי חיים הראויים לרכיבה, ששייך בהם הטעם המקורי של הגזירה "שמא יחתוך זמורה" (עי' בבלי ביצה לו, ב; רמב"ם שבת כא, ט; שו"ע או"ח שלו, א).⁷ כמו כן, יש להדגיש שאלו בעלי חיים שאצל האדם תמיד יהיו מיועדים לנוי ולא למלאכה, ולמרות זאת הרא"ש סובר שקיים בהם האיסור להשתמש בבעלי חיים. אלו כנראה הסיבות שהרא"ש מדגיש "ולא פלוג רבנן בבעלי חיים".

גם בספר פחד-יצחק (לאמפרונטי, ערך בהמה) כתב לאסור לטלטל כלבי משחק משום מוקצה ומשום איסור השימוש בבעלי חיים:

מכאן נראה איסור באותם הכלבים הקטנים שהנשים משתעשעות בהם, אם לא שנאמר שכיון שהם מיוחדים לכך להשתעשע בהם ולהתחמם בהם בימות החורף דלא הוּו מוקצים... והכי מסתבר [לאסור], דלא יהא אלא כמשתמש בבעלי חיים דאסור.

אם כן, הפחד-יצחק ממשיך את פסיקתו של הרא"ש, שיש איסור שימוש בבעלי חיים, גם בבעלי חיים שאינם ראויים לרכיבה, וגם בבעלי חיים העומדים לשעשוע האדם.⁸

וכן המהרש"ם (בדעת-תורה או"ח שח, לט) פסק כדעת הרא"ש לאסור לטלטל ציפורי שיר, ונראה מדבריו שזו מסקנת מהר"ח-אור-זרוע עצמו. גם כף-החיים (שח, רלה) פסק לאסור על פי מהר"ח-אור-זרוע (בסימן פב).⁹

גם הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע-אומר ה, או"ח כו, ג) פסק להחמיר כדעת הרא"ש, "הואיל והרא"ש פוסק מפורסם אחד המיוחד מעמודי ההוראה, והוא רב מובהק בהוראה", ומשום שטעמו מסתבר "שיש להחמיר במוקצה של בעלי חיים דחמיר משאר מוקצה כמו שכתבו תוספות ריש ביצה (ב, א) ד"ה דילמא". הוא אסר לטלטל תוכי בכלוב או דגים באקווריום, ונראה מדבריו שיאסור לטלטל כל חיה מחמד. אלא שלולא דבריו שהסביר שהרא"ש מחמיר בבעלי חיים משום שהם מוקצה חמור וכדברי התוספות (ביצה

6. ע"י שבת נ, א וביצה ח, א; רמב"ם שבת כה, כב ויום טוב ב, יח; שו"ע או"ח סימן שח, סעיפים כב, לח וסימן תצח סעיף יז; משנה-ברורה שח, לד. וגם לרא"ש עצמו מועיל ייחוד - פסקי-הרא"ש שבת ד, ט וביצה א, ין]

7. בספר מנחת-פתים (מהדורת תשע"ד, או"ח שה, יח) תמה רבי מאיר אריק על כך שמשו"ת מהר"ח-אור-זרוע (פב - דברי הרא"ש) נראה שיש איסור שימוש בבעלי חיים גם בעוף ולא רק בבהמה, וכן שהיה מקום לחלק בין שימוש לטלטול, ונשאר בצריך עיון. מכל מקום נראה ברור שאינו חולק למעשה על פסיקת הרא"ש [וכן הסביר בדבריו בשו"ת בצל-החכמה (ח"ה לג, ו)].

8. וע"י שו"ת באהל-של-תורה (ה, כה עמ' 208-209) שנראה שהרב יעקב אריאל הבין שהפחד-יצחק חידש סברא זו, אבל לענ"ד אלו בדיוק דברי הרא"ש בסוף התשובה כאמור לעיל. אך ע"י לקמן שנראה שהרב אוירבך והרב עובדיה יוסף הבינו את הרא"ש מדין מוקצה.

9. בספר נזר-ישראל (סימן י' חלק ג' ליקוטי-רימ"א ס"ק יא) העתיק את דברי מהר"ח-אור-זרוע (פא), שהתיר לטלטל ציפורי שיר. וכבר הקשו הרש"י אוירבך [שמירת-שבת-כהלכתה (תשי"ע) כז הע' קא] והרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע-אומר ה, או"ח כו, ג) שלא התייחס להמשך דברי המהר"ח-אור-זרוע בשם הרא"ש לאסור, וצ"ע. מכל מקום יש להעיר שבליקוטי-רימ"א הביא בהמשך ס"ק זה את דברי פחד-יצחק (שם) לאסור לטלטל "הכלבים הקטנים שהנשים משתעשעות בהם", כך שבכל מקרה לא ברור מה דעתו למעשה. ובספר מנחת-שבת על קיצור-שולחן-ערוך (פח, ו) העתיק (בין השאר) את דברי נזר-ישראל ממהר"ח-אור-זרוע (ללא דברי הרא"ש) ומפחד-יצחק, ואת דברי שולחן-ערוך-הרב ושו"ת הלכות-קטנות, וסיים "ולמעשה ראוי להחמיר".

ב,א), היה נראה לומר שבדברי הרא"ש מפורש, לכאורה, שסיבת החומרא היתה היא משום איסור שימוש בבעלי חיים (ועי' לקמן מה שכתבנו בדברי הרש"ז אורבך).¹⁰

ה. הדעות הסוברות שחיית מחמד אינה מוקצה בשבת

1. דעת הרב חיים נאה

הרב חיים נאה (קצות-השולחן קכא, בדי השולחן ד), נראה שמתיר לטלטל בעלי חיים העומדים לנוי (כגון: אקווריום עם דגים), כאשר רגילים לטלטלם, משום שנחשבים דבר שמלאכתו להיתר:

המגדלין מיני דגים קטנים בתוך כלי זכוכית עם מים לנוי ולתכשיט, וכשמחליפין המים מוציאים הדגים, אסור לתפסן בשבת משום איסור צידה, וגם משום איסור מוקצה יש לומר דאסור, אף על פי דאינן עומדין לבישול ולאכילה אלא לתכשיט בעלמא, אבל אינן עומדים לטלטלן כמו שהן אלא עם הזכוכית והמים, על כן הוי מוקצה... אבל לטלטל הכלי זכוכית עם הדגים מסתבר דמותר, כיוון שעשוינו לנוי ולקישוט הבית הוי דבר שמלאכתו להיתר.

ואולי כוונתו שלמרות שבעלי חיים אינם כלי, מכל מקום דבר שמיועד לטלטול ולשימוש האדם, טלטולו מותר בשבת. אך יש לעיין כיצד ייתכן שהדגים הם מוקצה ולא ניתן לטלטלם בעצמם, אבל ניתן לטלטלם עם האקווריום.¹¹

גם הרב בנימין זילבר (שו"ת אז-נדברו ח, לו) התיר להזיז בשבת אקווריום עם דגים, אך נימק זאת בכך שבדגי נוי (בניגוד לכלבים ולעופות) אין איסור שימוש בבעלי חיים, משום ש"אינו משתמש בהם כלל". נראה מדבריו שיאסור הזזת חיית מחמד בשבת.

הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע-אומר ה, או"ח כו, ג) חלק על הרב נאה ואסר לטלטל תוכי שמונח בכלוב או דגים בצנצנת זכוכית (באקווריום), והתיר רק לטלטל אותם לצל אם "החמה זורחת עליהם, ויש בזה צער בעלי חיים, ולפעמים קיים חשש ג"כ שימותו".

2. דעת הרב משה פיינשטיין

גם בשו"ת אגרות-משה (או"ח ד, טז) כתב לאסור לטלטל אקווריום עם דגי נוי (לא כקצות-השולחן ואז-נדברו הנ"ל שהתירו), משום שכל בעלי חיים הם מוקצים: ולטלטל בשבת ויו"ט הכלי עם דגים קטנים שנעשו לנוי ולקשט הבית נראה שאסור דבעלי חיים מוקצין הם אף בכה"ג, דהם כגורגרות וצימוקין כמפורש בתוספות שבת דף מה ד"ה הב"ע שמסקי דלא כהר"ר יוסף והכא גם הכלי אסור דלא שייך להפריח. והנני ידידו, משה פיינשטיין.

10. גם בספר ארחות-שבת (יט, קכד) אסר לטלטל כל בעל חיים כולל אקווריום של דגים וכל חיית מחמד. וכן בספר פסקי-תשובות או"ח (שה, ה). וכן בספר שמירת-שבת-כהלכתה (תשי"ע) סתם לאסור כל טלטול כל בעלי חיים (כ, מא; כז, סעיפים יז, כה, לא אך עי' לשונו בסעיף כז) ובהערה (יח, סב) כתב כדבר פשוט שכל נחיה של עיוור הוא מוקצה בשבת, ולאחר מכן הביא את דברי הגרש"ז אורבך שהובאו בהמשך. גם בשו"ת אז-נדברו (ח, לו) נראה לאסור (עי' לקמן). וכן בשו"ת בצל-החכמה (ה, לג-לד) כתב לאסור לטלטל "ציפרים מנגנים בקול נעים והם סגורים בכלובם, אלא שכמעט ובכל יום מוציאים אותם הילדים מכלובם והם משחקים בהם". וכן הרב אהרן ליכטנשטיין אסר מעיקר הדין לטלטל חיות מחמד, אף שלימד זכות על המקילים (כך שמע ממנו הרב דניאל שרייבר). וכן אסר הרב יצחק אשכול, צער-בעלי-חיים-בהלכה-ובאגדה, עמ' 514.

11. אולי סובר שכיוון שמיועד לנוי, הדגים טפלים לאקווריום שהוא מותר בטלטול? לכאורה קשה לומר כן. הסברא הפשוטה היא שהאקווריום טפל ומשמש את הדגים. וכן הקשה בהערות שמירת-שבת-כהלכתה (התשי"ע) פרק כז הערה קא ועי' לקמן התייחסות הרש"ז אורבך לדברי הרב חיים נאה.

לכאורה היה נראה מכאן, שהרב פיינשטיין אוסר להזיז חיות מחמד בשבת. וכן כתב הרב בודנר ששמע במפורש מהרב פיינשטיין.¹² ובתשובות הרב פיינשטיין שבסוף ספרו טלטולי-שבת (אות כד) כתוב:

שאלה: צפורים קטנים שמצפצפין וקטנים משחקין עמהם, האם דינם כמוקצה, דלפי המ' בתוס' שבת דף מ"ה ע"ב ד"ה הכא התיר הר"ר יוסף לטלטל אפרוח חי, דחזי לשחק בו תינוק.

תשובה: כל בעלי חיים הו"ל מוקצה, אפי' באותן שהתינוקות משחקין בהן.

והנה לכאורה בתשובה כלל הרב פיינשטיין לאסור כל בעלי חיים מדין מוקצה, ולא חילק בין סוגי בעלי חיים. אדרבה, מלשון השאלה "וקטנים משחקים עמהם" ומלשון התשובה "אפילו באותן שהתינוקות משחקין בהן" - משמע שאפילו שהתינוקות רגילים בפועל לשחק בהם, בכל מקרה הם מוקצה. לאור זאת, היינו מבינים שגם חיות מחמד הם מוקצה, וכמו שעולה באופן פשוט מהתשובה שלו בעניין דגי נוי באקווריום, אף שהם מיוחדים לנוי, וכפי שהרב בודנר שמע ממנו במפורש לאסור לטלטל גם חיות מחמד.

אך כאשר צוטטה תשובה זו (בשינוי נוסח קל) בשו"ת אגרות-משה (או"ח ה, כב אות כא) נוסף בסופה באותיות קטנות: "אלא אם כן הם מיוחדים לשעשועים (פעטס)".

ההוספה באותיות קטנות (שהוסיפו עורכי הספר) לכאורה הופכת את המשמעות הפשוטה של התשובה.¹³ שאלתי את הרב שבתי רפפורט (מעורכי הספר ומקורבי משפחתו של הרב פיינשטיין), והוא אמר לי שכך אמר הרב פיינשטיין במפורש, והם כתבו זאת באותיות קטנות כיוון שזה נאמר בעל פה, ולא היה בתשובה המקורית. ומה שכתב בתחילת התשובה לאסור לטלטל "אפילו באותן שהתינוקות משחקין בהן", הכוונה לחיות שאינן מיועדות למשחק, בניגוד לחיות מחמד (פעטס) שהם מיועדים לשעשוע ולטלטול. וכנראה בזה הם גם שונים מאקווריום שאינו מיועד לטלטול. וכן כתבו בשם קרובים אחרים של הרב פיינשטיין, שדעתו היתה להתיר טלטול חיות מחמד.¹⁴

לכאורה, לאור האמור, יש סתירה בדעת הרב פיינשטיין. אולם נראה שיש לתת משקל גדול יותר למסורת המקילה, שנקטו בה קרובי משפחתו של הרב פיינשטיין, ואולי גם ניתן להתייחס אליה כאל 'משנה אחרונה' וכמסקנתו של הרב פיינשטיין בערוב ימיו (אגרות-משה או"ח ח"ה פורסם אחרי פטירתו של הרב פיינשטיין).¹⁵

ויש לעיין כיצד יישב הרב פיינשטיין את דברי הרא"ש שאסר להשתמש בכל בעלי חיים ('לא פלוג') גם לצורך שעשוע. הרב שבתי רפפורט אמר לי, שלדעתו אין איסור שימוש במגע ובליטוף אלא רק בהישענות על בעל החיים, ורצה להסביר שזו המציאות בגמרא (שבת קנד, ב), ששפשוף הילד על החמור כולל בהכרח הישענות עליו. אך לענ"ד לכאורה לא משמע כך מהסבר רש"י בגמרא שהדבר נועד "לשעשע התינוק... ותנן: לא רוכבין על גבי

12. Rabbi Y. P. Bodner, Halachos of Muktzeh, Feldheim, pp. 118–119. הספר נקרא גם טלטולי-שבת. יצא לאור בשנת התשמ"א.

13. וכעין זה הקשה הרב יצחק אשכולי בשם הרב ספטימוס (צער-בעלי-חיים-בהלכה-ובאגדה, עמ' 514 הערה 1172).

14. הרב דוד ליכטנשטיין כתב בשם הרב אליעזר אייזנברג, שהרב ראובן פיינשטיין אמר לו, שאביו (הרב משה) התיר לטלטל חיות מחמד בשבת. (Rav Dovid Lichtenstein, Headlines, Vol. 3 (2021), P. 277, Note 41).

15. ועיי' הרב יונתן רוזמן, פתיחת-האגרות (ליקוטי הערות על ספר אגרות-משה) עמ' שיד: "אמנם כתב לי רב משה קאופמן, חתן נכד רבנו, דאחר שהשיב תשובה הנ"ל לרב באדנער, צידד רבנו להקל, ועוד הזכיר שהרבה שנים התיר רבנו לחתנו רב משה טנדלר לטלטל את החתול שלו."

בהמה, והוא הדין לכל תשמיש", ואם הטעם היה שנשען על בעל החיים אם כן העיקר חסר מהספר. וכן מדברי הרא"ש על ציפורי שיר נראה שכל שימוש אסור גם אם אינו נשען על בעלי חיים. וכן נראה מדברי הפחד-יצחק שהובא לעיל, אלא אם כן נאמר שרק כיוון שנעזרים בכלבים להתחמם בחורף זה נחשב שימוש.

3. דעת הרב שלמה זלמן אוירבך

הרב שלמה זלמן אוירבך¹⁶ דן במפורש להתיר לטלטל דגי נוי וכלב נחיה של עיוור משום שעיקר שימושם לטלטול, ולדעתו גם הרא"ש יסכים לכך: ולענין כלב שמוליך את הסומא אי הוה מוקצה יש להעיר דאף שאפרוח חי חשיב מוקצה אף דחזי לשתק בו תינוק כמ"ש התוס' (שבת מה, ב ד"ה הכא) מכל מקום בכה"ג שהוא עומד ומיוחד לשימוש כזה שצריכים לטלטלו מסתבר דלא חשיב מוקצה... ואכן י"ל דדגי נוי הואיל ומצויים מאוד ורגילים להעבירם ממקום למקום וכולם יחד מיוחדים לנוי, בכגון זה אף שהכלי והמים הם בסיס לדגים גם הרא"ש מודה דשרי לטלטלם בתוך הזכוכית ולא יחמיר משום לא פלוג.

הרב אוירבך גם רוצה לחלק בין הציפורים שהרא"ש אסר לחיות מחמד של ימינו: גם אפשר דבעופות המצפצפים בקול נאה מיירי באופן שאין רגילים כל כך לטלטל הכלוב ממקום למקום כמו שרגילים היום בדגי נוי, ולכן מסתבר דאין חלוקים מפרחי נוי דשפיר שרי בטלטול בשבת, ואע"ג שהדגים עצמם הם מוקצה, מכל מקום יחד עם הכלי והמים הם קישוט ומותר שפיר בטלטול, ולא קשה כלל על הקצות-השולחן [אך לא ידעתי למה הדגים הם מוקצה ואסור להוציאם כשיש צורך להחליף את המים, והרי כולם יחד הם לנוי ומותרים בטלטול].

ובהמשך (שח, עד-ד) מובא מתשובות בכתב יד של הרב אוירבך בכמה מקומות, להתיר לטלטל כל חיית מחמד, כיוון שזה עיקר תשמישם של חיות אלו, הרי אין מוקצה: צפרים וכדומה או כלבים שאנשים... רגילים לשחק בהם, כיון שתשמישם הוא לטלטל ממקום למקום שפיר שרי ואין זה מוקצה.

אולם במכתב תשובה, שנכתב הלכה למעשה, נראה שהרב אוירבך אולי חזר בו:¹⁷ גם אני חשבתי תמיד כך [=להתיר לטלטל חיית מחמד], אולם כאשר נודע לי מהר"ח-או"ז ראיתי שם שגם הוא סובר להיתר, ורק הרא"ש לא רצה להתיר לו. וזה נוגע לעיוורים בנוגע לכלב שלהם, וכן בדגי נוי לטלטל ממקום למקום, ואולי יש מין מוקצה הנקרא בעלי חיים כמו שיש מוקצה הנקרא "אש" שאסור בשבת.

בתשובה זו נראה שלמרות שהרב אוירבך סבר בתחילה להקל מסברא, הוא חזר בו לאחר שראה שלמרות שמהר"ח-אור-זרוע סבר אף הוא כך, הרא"ש לא קיבל את סברתו. עוד מבואר בתשובה זו, שלדעת הרב אוירבך אין לחלק בין חיית מחמד, דגי נוי וכלב נחיה לעיוור.¹⁸ את דברי הרא"ש הוא מסביר (בדומה לרב עובדיה יוסף), כמוקצה מיוחד הנקרא

16. שולחן-שלמה שבת סימן שח, עד-ב; על פי הערות שמירת-שבת-כהלכתה (תש"ע) יח, סב; כז, קא.
17. הרב דב ליאור חשב להתיר לטלטול חיית מחמד משום שאינו מוקצה כיוון שיוחד לשימוש קבוע, אבל הוא ראה בדעת-תורה (הני"ל) שאוסר על פי המובא במהר"ח-אור-זרוע, ולכן שלח שאלה לרב אוירבך בתאריך י"ז בכסלו התשל"ב. מכתבי השאלה והתשובה הובאו בספר ועלהו-לא-יבול ח"א עמ' שלד-שלה; התשובה הובאה גם בשולחן-שלמה שח, פז בהערה. ע"י גם ועלהו-לא-יבול ח"א עמ' קנ-קנא שנשמע שהרב אוירבך לא התיר לטלטל חיית מחמד, אלא רק אמר לא להוכיח את המקלים לטלטל חיית מחמד, אך הציטוט שם לא היה ישירות מפי הרב אוירבך עיי"ש.

18. לכאורה לא כמו שכתב לחלק הרב יצחק אשכולי, צער-בעלי-חיים-בהלכה-ובאגדה, עמ' 514 הערה 1172.

"בעלי חיים" [וכעין דברי התוספות (ביצה ב,א)] שחכמים גזרו עליו באופן מיוחד, ולכן דינו שונה מהסברא הרגילה. לולא דבריו, היה נראה מלשון הרא"ש שאינו מחמיר מדין מוקצה אלא מדין משתמש בבעלי חיים. יש נפקא מינה למעשה המבדילה בין הטעמים, לעניין שיהיה אסור להשתמש אפילו ללא טלטול, ולעניין שיהיה אסור להשתמש אפילו בבעל חיים שאינו מוקצה משום שמיוחד לטלטול. ואולי סבור הרב אורבך שלשון "משתמשין" המופיע ברא"ש אינו בדווקא, שהרי כאן אינו ממש משתמש בציפורים אלא מטלטל את הכלוב שלהם. באופנים אחרים אולי ניתן לומר, שהבין שעצם קיומו של איסור שימוש בבעלי חיים הוא סימן שיש להחמיר בהגדרתם כמוקצה, או שאיסור שימוש הוא סיבה להחמיר ולומר שלא ניתן לייעד בעלי חיים לשימוש קבוע, שהרי הם אסורים בשימוש.

לעומת תשובה זו, בהערות שמירת-שבת-כהלכתה (תש"ע) יח, סב; כז, קא] הביא רק את הדיון להתיר כלב נחיה של עיוור, על ציפורי שיר ודגי נוי. לכאורה, על פי הסברות המובאות שם, יתיר הרב אורבך כל טלטול חיית מחמד, בפרט שהוא עצמו משווה ביניהם במכתב התשובה לעיל.

לכאורה, לאור האמור, יש סתירה בדעת הרב אורבך. אולם נראה שיש לתת משקל גדול יותר למסורת המקילה, כיוון שברוב כתבי היד הוא דן להתיר. ואף שהתשובה האוסרת נשאלה הלכה למעשה, גם ספר שמירת-שבת-כהלכתה הוא ספר הלכה למעשה, והרב אורבך עבר על כל הדברים שנכתבו בשמו בספר¹⁹ [אף שלא הוזכר שם במפורש חיית מחמד, ובהלכות בגוף הספר סתם הרב נויבירט לאיסור]. יתר-על-כן, מכתב התשובה האוסר נכתב בשנת התשל"ב ואילו הרב אורבך עבר על הערות שמירת-שבת-כהלכתה קרוב לשנת התשנ"ג²⁰ ולכן נראה שניתן להתייחס להערות אלו כאל 'משנה אחרונה' וכמסקנתו של הרב אורבך בערוב ימיו (הוא נפטר בשנת התשנ"ה).

אלא שיש לעיין, כיצד יישב הרש"ז אורבך את דברי הרא"ש, שהביא בעצמו במקור שהובא לעיל. ואולי יסבור, לפי הבנתו שהרא"ש אסר משום מוקצה של בעלי חיים, שחיית מחמד אינה בכלל מוקצה זה, כיוון שנועדה מראש לטלטול, ובפרט כיום שהמציאות הפכה נפוצה יותר (וכמו שמשמע בדבריו לגבי דגי נוי). אך, כאמור, פשטות הרא"ש לאסור מצד איסור שימוש בבעלי חיים. ומדברי הרב אורבך בעניין קינוח בזנב סוס שהובאו בהמשך נראה שאין איסור שימוש בבעלי חיים אם עומד לשימוש זה, ולכאורה יש לעיין בחידוש זה הן מסברא והן מהדמיון לשימוש באילן שאסור גם במה שעומד לכך.

לאור האמור נראה, שלמרות שלפי דעת רוב הפוסקים אסור לטלטל (=להזיז) חיות מחמד בשבת וביום טוב, יש מגדולי אחרוני דורנו, הרב משה פיינשטיין והרב שלמה זלמן אורבך, שככל הנראה הקלו בדבר משום שחיות מחמד נועדו לטלטול.²¹ הרב חיים נאה הקל לטלטל אקווריום עם דגים אך כתב שהדגים עצמם הם מוקצה, כך שדעתו לא ברורה.

19. שמירת-שבת-כהלכתה תיקונים ומילואים בפתיחה; שמירת-שבת-כהלכתה מהדורת התש"ע פתיחה עמ' 31.
20. לכאורה צריך לומר שמהלך הדברים היה כך: הרב אורבך חשב מסברא להתיר טלטול כלב נחיה של עיוור וכך נכתב בשמו בשנת התשכ"ה בשמירת-שבת-כהלכתה מהדורה ראשונה (פרק טז הערה פח). לפי אותו עיקרון, סבר לכאורה, שיש להתיר טלטול חיית מחמד. אלא שאז ראה שהרא"ש אסר זאת בשו"ת מהר"ח-אור-זרוע, וכך כתב לרב ליאור בשנת התשל"ב. אולם לאחר מכן, חיזק את דבריו הראשונים להתיר טלטול כלב נחיה של עיוור וכך נפסק בשמו בשמירת-שבת-כהלכתה מהדורת התשל"ט פרק יח הערה סב ופרק כז הערה צו. בהמשך עבר הרב אורבך בעצמו על ההערות, ואישר את הדברים בחלק של תיקונים ומילואים שפורסם בשנת התשנ"ג, ולאחר פטירתו הוכנסו ההערות לתוך שמירת-שבת-כהלכתה מהדורת התש"ע.
21. ועיי' הרב יעקב אריאל (שו"ת באהלה-של-תורה ה, כה עמ' 209): "מי שרוצה להקל בדבר יש לו על מי לסמוך".

ו. מצבי היתר לדעות שחיית מחמד היא מוקצה

1. נגיעה ללא הזזה

יש להדגיש שאיסור מוקצה הוא להזיז את המוקצה, אך אין איסור לגעת במוקצה אלא אם כן המגע עלול להזיז את המוקצה.²² אולם, גם הזזת חלק מהמוקצה אסורה.²³ לכן, גם לפי הדעה שאסור לטלטל חיית מחמד, מותר לגעת בה וללטף אותה בעדינות, אך אסור לגעת בה באופן שמזיזים איבר ממנה. אולם נראה שמגע לשם שעשוע אסור אפילו אם אינו מזיז את חיית המחמד, משום איסור שימוש בבעלי חיים כמבואר לעיל [אות ג'] מהגמרא (שבת קנד, ב), וכמוסבר ברש"י (שם), ומיושם על ידי הרא"ש (שו"ת מהר"ח-אור-זרוע פב) גם לעניין ציפורי שיר.²⁴

2. הזזת שיער ופרווה של בעלי חיים

היה מקום להקל ולדון אולי יהיה מותר להזיז את הפרווה או את השערות של החיה משום שאינו נחשב כהזזת איבר מהחיה.

בתוספתא [שבת (ליברמן) טז, ח] כתוב:

מקנחין בזנב הסוס ובזנב הפרה ובזנב שועל ובמפה של קוצין ובסיער של שועין ובלבד שלא יקנח בידו ובמפה כדרך שעושה בחול.

וכעין זה פסקו הרמב"ם (שבת כב, יט) והשו"ע (או"ח שב, יא):

מי שנתלכלכה ידו בטיט מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה הקוצים, אבל לא במפה שמקנחין בה את הידים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לכבס את המפה.

ולכאורה היה נראה מכאן ששיער של בעל חיים אינו מוקצה. וגם אין בו איסור שימוש בבעלי חיים. וכן הציע החפץ-חיים (ביאור-הלכה שב, יא ד"ה מקנחה) בדרך 'אפשר' ונשאר ב'צריך עיון': "אפשר דלא אסרו רק גופן דבעלי חיים ולא בשערן שהוא מחובר להן דלא חשיב כגופן בזה וצריך עיון". אם כן, לדעת החפץ-חיים יש מקום לספק אולי שיער של בעל חיים חי אינו מוקצה למרות שבעל החיים עצמו הוא מוקצה. הביאור הלכה לא מכריע בכך באופן ברור. וכן בהערות שמירת-שבת-כהלכתה (כז, נו) הרב אורבך מעלה אפשרות שזנב הסוס אינו מוקצה כיוון שעומד לקינוח, ואף נראה מדבריו שאין איסור שימוש בבעלי חיים אם עומד לשימוש זה. ולכאורה יש לעיין בחידוש זה הן מסברא והן מהדמיון לשימוש באילן שאסור בשבת גם במה שעומד לכך.

לעומת זאת, לרב רפאל מייזליש (תוספת-שבת שב, לד) היה ברור שגם זנב של בעל חיים הוא מוקצה, ולכן נראה שנדחק לומר שהתוספתא שנפסקה ברמב"ם ובשו"ע מדברת על שער תלוש, ולא מחובר לבהמה. אולם, אם נעמיק בדבר, ייתכן שאין זה דוחק כלל, כיוון ששיער זנב תלוש דומה לדוגמה הבאה בתוספתא 'מפה של קוצין' שגם הם תלושים. ואדרבה, לכאורה קשה למצוא את הציור שאדם יקנח בזנב שועל חי, שהרי שועל אינו חיה מבויתת,²⁵ אלא שהרמב"ם והשו"ע השמיטו את הדוגמה של זנב שועל המופיעה

22. שו"ע או"ח שח, מב; רמ"א שח, ג; אך עי' מגן-אברהם (תקיג, ב) ונראה שהמשנ"ב (תקיג, ג) הכריע להקל.

23. משנה שבת קנא, א; ר"ן (על הרי"ף שבת נא, ב ד"ה ומיהו); ט"ז שח, כג; משנ"ב שח, קנא; שו"ע או"ח שיא, ז.

24. וכבר כתבנו שהרש"ז אורבך (בתשובה כתב יד. שולחן-שלמה שח, הערה פז) והרב עובדיה יוסף (יביע-אומר שם), נראה שהבינו אחרת את דברי הרא"ש.

25. עי' שופטים טו, ד; שיר-השירים ב, טו; איכה ה, יח; נחמיה ג, לה ועוד.

בתוספתא.²⁶ גם בתורת-שבת (שב, כא) כתב שמדובר דווקא בשיער כשנחתך מן בעל החיים, אחרת אסור משום 'משתמש בבעלי חיים'. וכן כתב חזון-יחזקאל על התוספתא (שבת יז, ה) שמדובר בשיער אינו מחובר, "דאסור לטלטל בעלי חיים ואפילו מקצתן". בכף-החיים (שב, פט) הביא דבריו של התוספתא שבת, וכתב: "ולי נראה דמה שכתוב בזנב הסוס וכו' היינו בכלים העשויים משער זנב הסוס וכו' וכמו שעושין איזה כלים משערות ולצורך גופן מותר לטלטלן". גם בפסקי-תשובות (שה הערה 34) כתב לאסור הזות שיער מחובר לבהמה בהמה "גם משום איסור השתמשות בבעלי חיים וגם משום איסור מוקצה... דלכאורה לא גרע מצדדי הבעל חיים שגם כן נאסר ההשתמשות".²⁷

נמצא שרוב האחרונים סוברים ששיער של בעלי חיים הוא מוקצה כמו גופם (וגם הביאור-הלכה והרב אורבך שהקלו כתבו זאת בדרך 'אפשר' והביאור-הלכה נשאר ב'צריך עיון'). וכן משמע גם מרש"י (שבת קנא, א) שכתב בעניין מת בשבת: "שלא יזיז בו אבר - לא יגביה לו ידו או רגלו או ריסי עיניו", אלא אם נאמר שכוונתו לעפעפיים.

3. צער בעלי חיים אם לא יחזיק את חיית המחמד

יש הטוענים, כטעם להתיר טלטול חיות מחמד בשבת גם לשיטות שהם מוקצה, שבעל חיים הרגיל לחיבת האדם במשך כל השבוע, יש לו צער בעלי חיים אם בשבת אינו זוכה לכך. אולם, נראה שלא היה ניתן להסתמך על טעם זה בפני עצמו לטלטל חיות מחמד, אלא רק כהסבר מדוע לנקוט כאן כדעתם של הרב פיינשטיין והרב אורבך שהובאה לעיל, משום שגם צער בעלי חיים מתיר רק הזות איבר ולא הזות בעל החיים כולו, כמבואר בדברי הר"ן. הר"ן מתייחס לגמרא במסכת שבת (קכח, ב) ממנה נראה שאסור להרים ולהזיז בידיים בעלי חיים, לכן התירו שם רק לדדות בעלי חיים או לדחותם, אך לא להרימם בידיים. וכתב שם הר"ן (על הרי"ף שבת נא, ב):

ומיהו קשיא לי היאך מדדין בהמה חיה ועוף כלל ואפילו בחצר הא כל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין את כולו כך אין מטלטלין מקצתו כדמוכח בפי' שואל [דף קנא א] דתנן גבי מת ובלבד שלא יזיז אחד מאיבריו לפיכך נראה לי דהכא משום צער בעלי חיים נגעו בה ודוקא בשצריכין לכך אבל בשאין צריכין לא.

עולה מדברי הר"ן שאסור להזיז אפילו איבר אחד בבעלי חיים בשבת, אלא אם כן זה צורך בעל החיים ויש בזה צער בעלי חיים, שאז התירו להזיז איבר מבעלי החיים אך לא את בעל החיים כולו. לשיטה זו, ייתכן שיהיה מותר ללטף את בעל החיים ולהזיז את פרוותו, כדי למנוע ממנו צער בעלי חיים, אך לא להזיז את כולו. לעניין איסור שימוש בבעלי חיים, ייתכן אולי לומר, לשיטה זו, שאין כאן איסור שימוש בבעלי חיים כיוון שהמטרה היא לצורך מניעת צער בעלי חיים, ולא לצורך שימוש האדם.

26. גם מה שהקשה הביאור-הלכה שאם מדובר בתלוש אין הבדל בין 'זנב שועל' ל'שיער שועל' שכתבה התוספתא, אין זו הגירסא בכתבי היד אלא "ובשיער של שועים" (חסד-דוד יז, ה) או "ובשיער של שועית" (כתב יד ערפורט ועוד, ע"י חזון-יחזקאל ותוספתא ליברמן עמ' 77).

27. ובספר שביתת-השבת (באר-רחובות קוצר לו) כתב ליישב בדרך מקורית ומחודשת, שטלטול מקצת המוקצה דינו כמו 'טלטול מן הצד' שמותר רק לצורך דבר המותר, ולא לצורך המוקצה או לצורך דבר האסור.

ז. איסור צידה בתפיסת חיית מחמד

יש להעיר שהמקילים להחזיק חיית מחמד בידיים בשבת, בבעלי חיים מסוימים צריכים לשים לב לא לעבור על איסור צידה. בפרט כשמוציאים בעל חיים השווה בכלוב, יש לשים לב שלא תהיה לו אפשרות לברוח בעת פתיחת הכלוב.

צידה היא אחת מל"ט אבות מלאכה שאסורות מהתורה בשבת (משנה שבת ז, ב), וביום טוב (שו"ע או"ח תצה, ב). האם החזקת חיית מחמד בידיים תהיה אסורה משום מלאכת צידה משום שפעולה זו מגבילה את תנועתה של החיה?

אם מדובר בבעל חיים מבויט אשר אינו בורח מהאדם כאשר הוא משוחרר - אין בו איסור צידה כלל. אך אם מדובר בבעל חיים שבורח מהאדם, אף אם בסוף יחזור מעצמו לכלוב שלו, יש בו איסור צדה מדרבנן אם הוא נמצא במקום שהאדם צריך להתאמץ לתפוס אותו. אם אינו חוזר בעצמו לכלוב שלו - ייתכנו מצבים שאפילו יש בכך איסור תורה. חשוב להדגיש שגם אם בדרך כלל בעל החיים אינו בורח, אך כעת הוא בורח, יש כעת איסור צידה.²⁸

ח. סיכום

1. לפי הדעה המרכזית, העולה בפשטות מהגמרא דרך הראשונים ועד אחרוני דורנו, נראה שאסור לטלטל (=להזיז) חיית מחמד בשבת וביום טוב. מותר עקרונית לגעת וללטף אותה בעדינות, אך בלי שמוזיזים חלק ממנה (גם לא הזזת שיער או פרווה). ייתכן שמגע לשם שעשוע האדם אסור, אפילו בלי להזיז אותה, משום איסור השימוש בבעלי חיים.
2. נראה שרבים מבעלי חיות המחמד נוהגים להקל ולטלטל אותן בשבת, כנראה בהסתמך על שניים מגדולי אחרוני דורנו, הרב משה פיינשטיין והרב שלמה זלמן אוירבך, שככל הנראה התירו לטלטל חיות מחמד, כיוון שמראש נועדו לטלטול. ניסינו להסביר כיצד יסתדרו פוסקים אלו עם הגמרא והפוסקים שמהם נראה לאסור.
3. המקילים להחזיק חיית מחמד בידיים בשבת, בבעלי חיים מסוימים צריכים לשים לב לא לעבור על איסור צידה: אם מדובר בבעל חיים מבויט אשר אינו בורח מהאדם כאשר הוא משוחרר - אין בו איסור צידה כלל. אך אם מדובר בבעל חיים שבורח מהאדם, אף אם בסוף יחזור מעצמו לכלוב שלו, יש בו איסור צידה מדרבנן אם הוא נמצא במקום שהאדם צריך להתאמץ לתפוס אותו. חשוב להדגיש שגם אם בדרך כלל בעל החיים אינו בורח, אך כעת הוא בורח, יש כעת איסור צידה.

28. עיי' שו"ע או"ח שטז, יב; הגר"א שטז, כט; חיי-אדם ל, ד נשמת-אדם ב; משנה-ברורה שטז ס"ק נו, נט; ערוך-השולחן שטז, לו-לז; בן-איש-חי שנה שניה, וארא, ח.